

UVOD

Već od prvih stoljeća kanonsko zakonodavstvo Crkve kažnjavalo je, težim ili lakšim kanonskim kaznama, one koji su počinili pobačaj. Prijašnji Zakonik kanonskog prava (ZKP-1917.) za pobačaj predviđa kaznu izopćenja. Isto tako i važeći Zakonik (ZKP-1983.). Kada oba zakonika govore o pobačaju, što se pod tim podrazumijeva? Odnosno, o kakvoj se kazni radi nakon izvršenog pobačaja? Ovdje se ne radi samo o činu moralno nedopuštenom (grijeħ) nego i o kazneno-pravnom činu (kažnjivo djelo). Ta poveznica nije automatska jer nisu svi grijesi ujedno i kažnjivo djelo niti počinjeni grijesi kao kažnjivo djelo dovode do istih kanonsko-kaznenih posljedica. Ono što ovdje želimo reći ne odnosi se na dopušteni ili nedopušteni moralni čin pobačaja, nego se odnosi na konstitutivne elemente potrebne za kažnjivo djelo pobačaja i primjenu propisane kazne.

Zakonik kanonskoga prava iz 1983. u kan. 1398 određuje sljedeće: “Tko nešto poduzme radi pobačaja, upada, ako dođe do učinka, u izopćenje unaprijed izrečeno.” Ovaj kanon štiti ljudski život od trenutka njegova začeća, a on je plod duge i bogate povijesti Crkve i njezina Učiteljstva koja je uvijek štitila pravo na život. Kada se osvrnemo na vrijeme u kojem živimo, napose na 20. st., vidimo da je u mnogim civilnim zakonodavstvima pravo na život od začeća skoro potpuno nestalo (barem u praksi). Katolička Crkva jedna je od rijetkih koja je ostala vjerna obrani nerođenog djeteta. Stoga u ovom kratkom promišljanju želimo donijeti kanonsko-pravne odgovore Crkve na sljedeća pitanja: Što je pobačaj? Kakva je kazna predviđena za takav čin? Na koga se primjenjuje kanonska kazna? Kakve su posljedice kazne na vjerski život osobā koje su počinile pobačaj?

ŠTO JE POBAČAJ?

Prema medicinskoj enciklopediji, pobačaj ili abortus (*abruptio graviditatis*) prekid je trudnoće odstranjenjem ili izbačajem

embrija ili fetusa iz maternice prije sposobnosti ljudskog ploda za samostalni život. Taj prekid trudnoće može se izvršiti do isteka desetog tjedna od dana začeća. Tako propisuje civilno zakonodavstvo Republike Hrvatske. S druge pak strane, prema nauku Crkve, pobačaj nije samo prekid neželjene trudnoće nego ubojstvo začetog a nerođenog djeteta.

S obzirom na kanonsko shvaćanje pobačaja, Papinskoj komisiji za zakonske tekstove bila su upućena dva upita. Prvi je upit glasilo: odnosi li se pobačaj samo na izbačaj nezrelog zametka? Drugi upit: je li smrt zametka uzrokovana bilo kojom metodom ili ostvarena u bilo kojem trenutku od začeća također pobačaj? U svom odgovoru 23. svibnja 1988. spomenuta Komisija negativno je odgovorila na prvi upit, a pozitivno na drugi. Prema tom odgovoru Komisije, pobačaj je kažnjivo djelo kada se prekida, u bilo kojem trenutku i bilo kojim sredstvom, nerazvijeni plod, pa bio on i u maternici, neovisno o trenutku začeća. Pobačaj se, dakle, odnosi na nasilno izvlačenje živog ploda (zametka) iz majčine utrobe, ali koji nije životan, to jest, koji nije sposoban sam živjeti. Drugim riječima, pobačaj kao kažnjivo djelo odnosi se na smrt zametka u utrobi majke uzrokovane bilo kojom metodom od trenutka začeća. Važno je naglasiti da se mora raditi o nezrelom zametku i to unutar prvih 180 dana.

Za razliku od civilnog zakonodavstva, kanonsko-kazneno pravo ne raspravlja o motivima pobačaja kao što su npr. terapijski, eugenički, socijalno-ekonomski itd. Terapeutski pobačaj vrši se s namjerom spašavanja života majke. Svrha je eugeničkog pobačaja sprečavanje rođenja djeteta s psiho-fizičkim malformacijama. Socijalno-ekonomski motivi za pobačaj mogu biti raznoliki: radi spasa ugleda trudne žene pa sve do gospodarsko-materijalnih poteškoća odgoja i obrazovanja djeteta. Za Crkvu je pobačaj uvijek kažnjivo djelo, bez obzira iz kojih je motiva ono učinjeno. U nedavnom intervju (8. travnja 2017.), kardinal Francesco Coccopalmerio, predsjednik Papinske komisije za zakonske tekstove, podsjetio je da je pobačaj ne samo moralno teški grijeh, nego i teško kažnjivo djelo čija je posljedica kazna izopćenja (*excommunicatio*).

Zakonik kanonskoga prava iz 1983. odgovora nam na pitanja kada, na koga, na koji način i u kojim se slučajevima primjenjuju kazna izopćenja zbog izvršenog pobačaja. Prije nego odgovorimo na postavljena pitanja, korisno je definirati pojmove kažnjivog djela, kanonske kazne te izopćenja.

U aktualnom ZKP-1983 ne nalazimo definiciju kažnjivog djela niti elemente na temelju kojih se neko počinjeno djelo može interpretirati kao kažnjivo djelo. Isto tako ne nalazimo ni definiciju izopćenja. Sve potrebne definicije možemo pronaći u ZKP-1917. Kada se radi o kažnjivom djelu, ZKP-1917. tumači da je “krivično djelo izvanjska i čudoredno ubrojiva povreda zakona uz koji je dodana kanonska kaznena prinuda” (kan. 2195, § 1). Ovaj nam kanon, dakle, donosi tri bitna, konstitutivna elementa kažnjivog djela: objektivni element (izvanjska povreda zakona); subjektivni element (čudoredna ubrojivost) te pravni element (kanonska kaznena mjera). Ako nedostaje i samo jedan od tih elemenata, nema ni kažnjivog djela, a posljedično tome nema niti kazne.

Nakon što je počinitelj učinio kažnjivo djelo, na njega mjerodavna vlast primjenjuje odgovarajuću kanonsku kaznu. Prema kan. 2215 istog Zakonika, kanonska je kazna “oduzeće nekoga dobra, kojim nadležna vlast udara počinitelja krivičnog djela, da ga popravi i da djelo bude kažnjeno”. Počinitelj može biti kažnjen različitim kanonskim kaznama koje idu za tim da se isti popravi i da djelo bude kažnjeno. Stoga on može biti kažnjen popravnim kaznama ili cenzurama ili okajničkim kaznama, ovisno o kažnjivom djelu. Koje će se kazne primijeniti, ovisi o vrsti kažnjivog djela. Za neka kažnjiva djela kazne se primjenjuju samim tim što su ona počinjena. Takve se kazne nazivaju kazne *latae sententiae* ili kazne unaprijed izrečene. Za druga pak kažnjiva djela kanonske kazne primjenjuju se tek nakon sudskog postupka ili upravnom odlukom mjerodavnoga crkvenog autoriteta. Takve se kazne nazivaju kazne *ferendae sententiae* ili kazne izreci prepuštene.

Kada se radi o pobačaju, za to kažnjivo djelo primjenjuje se popravna kazna izopćenja čija je posljedica isključenje iz zajedništva s vjernicima (usp. kan. 2257 ZKP-1917.; kan. 1331, §§ 1-2 ZKP-1983.).

PRIMJENA KAZNE IZOPĆENJA

Pobačaj, koji je pokušao bilo kojim sredstvom, kažnjava se izopćenjem unaprijed izrečenim, koje pogađa samo ako dođe do učinka. Ako do učinka ne dođe, onda se radi samo o pokušaju pobačaja (usp. kan. 1328). Da netko upadne u izopćenje zbog ovoga kažnjivog djela, moraju se ostvariti sljedeći uvjeti: 1. mora se raditi o izravnom pobačaju, to jest svjesno željenom i, dosljedno tome, izravnom, izvršenim sredstvom koje je “po sebi”

sposobno da ga proizvede. Takvo sredstvo nije: a) spontani pobačaj – naravni događaj do kojega dolazi zbog različitih uzroka; b) neizravni pobačaj – koji nije zamišljen kao cilj, ali slijedi kao sekundarni i slučajni učinak iz čina i okolnosti učinjenih radi nekoga drugog cilja i prijeke potrebe, temeljem načela čina s dvostrukim učinkom (npr. da se spasi život majke); 2. mora se raditi o kažnjivom djelovanju za koje je netko umnogome odgovoran zbog zlonamjernosti (usp. kan. 1321, § 1). Dosljedno tome, neka izuzimajuća okolnost (usp. kan. 1323) umanjuje tešku odgovornost i time izuzima od svake kazne. Ublažavajuća okolnost ne izuzima od kazne, ali je nužno ublažuje ili zamjenjuje (usp. kan. 1324, § 1) te time isključuje mogućnost kazne unaprijed izrečene (usp. kan. 1324, § 3), premda, naravno, ne isključuje grijeh.

Počinitelja koji sudjeluju u pobačaju može biti više od jednog: osim trudne žene, to mogu biti i ostali koji izravno ili neizravno sudjeluju kao što su liječnik, anesteziolog, medicinska sestra itd. (usp. kan. 1329, § 2). Osim njih, u obzir mogu doći i tzv. moralni sukrievci (usp. Pismo biskupa Zagrebačke crkvene pokrajine, br. 3), kao na primjer otac djeteta, roditelji, rodbina, prijatelji i drugi. Iako oni direktno ne upadaju u kaznu izopćenja, ako su umnogome moralno odgovorni za pobačaj, i na njih bi se mogla primijeniti ta kazna (usp. kan. 1329, § 2).

Počinitelj pobačaja upada u kaznu izopćenja unaprijed izrečenog (*latae sententiae*). To znači da nije potrebno nikakvo izricanje kazne, nego se kazna primjenjuje samim činom izvršenoga kažnjivog djela. Bez sumnje, radi se o najtežoj crkvenoj kazni jer uskraćuje vjerniku duhovna dobra a ujedno i prava koja ima po sakramentu krštenja. Jedna od najtežih posljedica te kazne uskrata je primanja sakramenata (usp. kan. 1331, §§1-2), a to znači i zabrana pristupa sakramentu pomirenja te dobivanja odrješenja. Međutim, već sada treba reći da, ako se vjernik iskreno kaje i moli od poglavara otpuštanje izopćenja, ono mu ne može biti uskraćeno (usp. kan. 1358, §1). Budući da je otpuštanje kazne pridržano ordinariju (usp. kan. 134, §1), ono se događa na unutrašnjem sakramentalnom području za vrijeme ispovijedi.

OTPUŠTANJE KAZNE IZOPĆENJA

Ako je pokornik zbog pobačaja upao u kaznu izopćenja, tada ispovjednik mora posjedovati ovlast otpuštanja te kazne. Budući

da kazna izopćenja nije pridržana Apostolskoj stolici, nju otpušta "ordinarij svojim podložnicima i onima koji se nalaze na njegovu području ili su ondje počinili kažnjivo djelo, dapače i svaki biskup, ali u sakramentalnoj ispovijedi" (kan. 1355, § 2). Ovlast za otpuštanje kazne izopćenja ordinarij može povjeriti i drugima (usp. kan. 137, § 1), npr. drugim svećenicima. Po samom pravu ta ovlast pripada kanoniku pokorničaru, bilo stolne bilo zborne crkve (usp. kan. 508, § 1), a ondje gdje nema kaptola, dijecezanski biskup dužan je postaviti svećenika za vršenje te službe (usp. kan. 508, § 2). Osim njega, istu ovlast ima i kapelan u bolnici ili zatvoru ili na putovanjima morem (usp. kan. 566, § 2).

258

Prije odrješenja od grijeha, svećenik-ispovjednik najprije treba otpustiti kaznu izopćenja prema obrascu koji se nalazi u obredniku Reda pokore, Dodatak I., br. 2.: "Vlašću koja mi je dana odrješujem te od sveze izopćenja. U ime Oca i Sina i Duha Svetoga." Preduvjet je za otpuštanje izopćenja pokornikovo odstupanje od tvrdokornosti (usp. 1358, § 1), to jest pokornikovo iskreno kajanje zbog učinjenoga kažnjivog djela te ozbiljno obećanje da će popraviti štetu i sablazan, ako je to potrebno (usp. kan. 1347, § 2). Nakon toga slijedi odrješenje od grijeha pobačaja uz uobičajenu molitvu odrješenja.

PRIMJERENA POKORA

Na temelju kan. 1357, § 2, svećenik-ispovjednik dužan je nametnuti primjerenu pokoru za grijeh pobačaja. Spomenuti kanon ne daje objašnjenje o vrsti i načinu izvršenja takve pokore. Pitamo se kakva bi to mogla biti "primjerena" pokora? Je li ona nešto više od "spasonosne i primjerene zadovoljštine" za učinjene grijehe koju nalaže kan. 981? Odgovor je potvrđan jer se ovdje ne radio samo o grijehu nego i o kažnjivom djelu. Stoga, u davanju primjerene pokore treba se čuvati davanja pojednostavljenih i uobičajenih "molitvica" koje teško mogu usmjeriti pokornika na hod unutarnjeg obraćenja. Umjesto toga, primjerena pokora mogla bi biti sljedeća: djela milosrđa kao što su hodočašća, molitvena bdijenja, aktivnije sudjelovanje u bogoslužju Crkve. Nadalje, sudjelovanje na katehetskim tečajevima, seminarima, konferencijama koje obrađuju teme života, napose nerođenih. Osim toga, djelatno sudjelovanje u karitativnom životu vlastite župne zajednice, socijalni angažman u raznim udrugama, materijalno pomaganje djeteta koje dolazi iz siromašnije

obitelji ili asistencija roditeljima djece s poteškoćama itd. Takvo i slično sudjelovanje omogućit će pokorniku jedan dublji pristup životu kao takvom te vlastitom obraćenju.

ZAKLJUČAK

Prigodom izvanrednog Jubileja milosrđa, od 8. prosinca 2015. do 10. studenog 2016., papa Franjo udijelio je dozvolu svim svećenicima svijeta da mogu otpustiti kaznu izopćenja *latae sententiae* osobama koje su pobacile ili u tome sudjelovale. Spomenuta dozvola konkretni je znak Božjeg milosrđa koje ne poznaje granice ni prepreke, ako se osobe iskreno kajaju. To se odnosi bilo na ženu, bilo na liječnike, medicinske sestre koje pri tom sudjeluju, a koji se zbog toga kajaju.

Papa Franjo i dalje naglašuje da je pobačaj teški grijeh, ali i da ne postoji grijeh koji Bog ne može oprostiti. U br. 12 apostolskog pisma *Misericordia et misera* rimski prvosvećenik Franjo određuje sljedeće: “S obzirom na tu potrebu, kako nijedna zaprjeka ne bi stajala na putu između traženja pomirenja i Božjega oprostjenja, od sada pa nadalje podjeljujem svim svećenicima, snagom njihove službe, ovlast odrješivanja onih koji su počinili grijeh pobačaja. Ovlast koju sam podijelio, ograničujući ju na trajanje Jubileja, sada se produljuje, bez obzira na bilo što što bi se tomu protivilo. Želim još jedanput svom snagom naglasiti da je pobačaj težak grijeh, jer se njime dokida nevin život. Jednako snažno, međutim, mogu i moram ustvrditi da ne postoji grijeh koji Božje milosrđe ne bi moglo dohvatiti i uništiti ga kada nađe raskajano srce koje traži pomirenje s Ocem. Neka svaki svećenik, dakle, bude vodič, potpora i utjeha u praćenju pokornikâ na tome putu posebnoga pomirenja.”

Iz ovih riječi moglo bi se doći do krivog zaključka, to jest kao da je papa Franjo htio reći: “Abortirajte, a Papa će vam oprostiti”, čime bi se ujedno i ukinula kazna izopćenja. Prema riječima Rina Fisichelle, predsjednika Papinske komisije za novu evangelizaciju, “to su idiotarije koje susrećemo u medijima”. Kazna izopćenja nije ukinuta, nego je i nadalje povezana s grijehom pobačaja.

Ovu ukratko izloženu kanonsko-pravnu problematiku o pobačaju i izopćenju zaključujemo riječima biskupa Zagrebačke crkvene pokrajine, koji su početkom korizme ove godine uputili pismo svojim vjernicima o sakramentu ispovijedi: “Gestom podjeljivanja ovlasti svim svećenicima, papa Franjo želio je još

jedanput pokazati blizinu vjernicima koji u svome srcu nose težak ožiljak zbog sudjelovanja u grijehu i u kažnjivome djelu pobačaja, a iskreno se kaju i traže odrješenje od svećenika. Ovdje je riječ i o praktičnome učinku, tj. da se ne dogodi da vjernik dođe svećeniku koji ga ne može odrješiti, jer ne posjeduje ovlast za odrješenje od cenzure, te se pokornik možda zbog tih okolnosti udalji od Božje blizine i njegova milosrđa, a time i od blizine s Crkvom. Davanjem ovlasti svim svećenicima i nakon zaključenja Jubileja ni na koji se način ne relativizira težina pobačaja kao ubojstva nerođenoga djeteta, nego se vjerniku nudi blizina i što lakši put pomirenja s Bogom i s Crkvom” (br. 5).

KORIŠTENA LITERATURA:

- Papa Franjo, *Pismo kojim se podjeljuje oprost u prigodi Jubileja milosrđa*, 1. rujna 2015.
- Papa Franjo, *Misericordia et misera*, apostolsko pismo na zaključenju izvanrednoga jubileja milosrđa, Zagreb, 2017.
- Pismo biskupa Zagrebačke crkvene pokrajine o sakramentu ispovijedi na početku Korizme 2017. godine.
- Aznar Gil, F. R., *Aborto, excomunió n y sacramento de la penitencia*, u: *Salmanticensis*, 39 (1992.), str. 245–268.
- Chrapkowski, A., *Ildelittodell’abortoprocurato. Problemi vecchi e nuovi*, u: *Apollinaris*, 76 (2003.), str. 341–357.
- Hlača, N., *Zakon o “pobačaju” Republike Hrvatske 1978. – 2008.*, u: *Medicina*, 2 (2009.), str. 142–147.
- Marzoa, Á, *Extension del concepto penal del aborto*, u *Iuscanonicum*, 58 (1989.), str. 577–585.
- Miragoli, E., *Il confessore e la remissione della scomunica per abortoprocurato*, u: *Quaderni di dirittoecclesiale*, 3 (1988.), str. 191–199.
- Škalabrin, N., *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo, 2004.